

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Uluslararası
Mevlid-i Nebi Sempozyumu
**Peygamberimiz
ve Çocuk**

6-8 Kasım 2020

**T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI**

Genel Yayın No: 2020

İlmî Eserler: 297

Yayın Yönetmeni

Doç. Dr. Fatih KURT

Yayın Koordinatörü

Bünyamin KAHRAMAN

Hazırlayan

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Tashih

Kürşat ASLAN

Grafik Tasarım

ALEF Tanıtım Ltd.

www.aleftanitim.com

Baskı

Çağlayan Basım Yayın Dağıtım Ambalaj San. ve Tic. A.Ş.

Sarnıç Yolu Üzeri No:7 Gaziemir/İzmir

Tel: 0232 274 22 15

1. Baskı, İzmir Kasım 2021

ISBN 978-625-435-096-2

2021-35-Y-0003-2020

Sertifika No: 12930

Eser Yayın Kurulu Kararı

24.06.2021/33

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel: 0312 295 72 93 - 94 Faks: 0312 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

ÇOCUKLARA YÖNELİK CAMİ VE KUR'AN KURSU HİZMETLERİNİN ETKİN KILINMASINDA KUR'AN ÖĞRETİCİLERİNE YÖNELİK TEKLİFLER

Emrullah TUNCEL*

Öz

Ülkemizde, insanlarımızın Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) dair algı ve yaklaşımlarının şekillenmesinde, çocukluk çağlarında cami veya Kur'an kurslarında aldıkları eğitimin etkisi oldukça büyüktür. Zira çoğu kişinin Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) dair ilgi, algı ve bilgisinin ilköğretim-orta-öğretim yılları arasında iştirak ettiği bu kurslarda şekillendiği ve bu teşekkülün ömür boyu kişilerin dinî yaşantısında olumlu veya olumsuz kalıcı izler bıraktığı müşahade edilmektedir. Bu realiteden hareketle makalemizde, Diyanet İşleri Başkanlığı gözetiminde çocuklara yönelik genelde yaz kurslarında, özelde ise kış dönemi Kur'an kurslarında verilen eğitimin önemine dair farkındalığı artırmak ve bu alanda eğitim faaliyeti icra eden hocalarımıza teorik ve pratik açıdan katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda öğrencilerimizin, Kur'an'ın kıssalar yoluyla muhataplarını irşat etme yöntemine, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) genelde ashabına, özelde suffe ashabına olan uygulamalarına, tecvid/tilavet, makam/musiki gibi alan bilgisine, çoklu zekânın tezahürlerine ve çocukların dünyasında hâkim olan duyguların ne olduğuna dair pedagojik/psikolojik müktesebata kâfi miktarda vakıf olmalarının son derece önemli olduğunun altı çizilecek; buna dair bazı örnekler sunulacaktır. Böylece, sahabe-i kirâm tarafından "Bize önce iman sevdirdi, sonra Kur'an öğretili" şeklinde formüle edilen nebevi talim metodu ile söz konusu pedagojik/psikolojik müktesebat birleştirildiğinde, taşa yazılan yazı mesabesinde olan çocukluk dönemi Kur'an

* Dr. Öğr. Gör., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

eğitiminin çok daha etkili ve kişiye ömür boyu perspektif kazandıracak kalıcı bir hâl alması söz konusu olacaktır. Aksi hâlde çocuklarımız için, Hz. Ali tarafından, “İnsanların idraklerine/algı dünyalarına uygun bir şekilde konuşun. Yoksa siz, Allah ve Resûlü’nün yalanlanmasından hoşlanıyor musunuz?” şeklinde dikkat çekilen, Allah ve Resûlü’nden uzaklaşma tehlikesi söz konusu olacaktır ki, bu makalede mezkûr tehlikenin asgariye indirilebilmesine yönelik teklifler tartışılacaktır. Bu tekliflerin bir kısmı ayet, sure ve kıssa bağlamında Kur’an’ın tilavet ve tefsiri çerçevesinde dile getirilecek, bir kısmı da Hz. Peygamber’in (s.a.s.) çocuklara olan yaklaşım tarzı bağlamında hadis ve siyer ilmi çerçevesinde temellendirilecektir. Bu temellendirmenin üzerine, çocuk psikolojisi ve çoklu zekâ kuramı gibi pedagojik bulguların ve makam/musiki bilgisi gibi estetik olguların gereği olarak yapılması gereken davranış modelleri de ilave edilecektir. Tüm bunlar, Kur’an’ın lafız ve mana yönünden mucize bir kitap oluşunun farkında olan bir eğitimcinin, Kur’an tedrisatı ve tilaveti ekseninde hayata geçirebileceği unsurlar olup, bu unsurların pratikte nasıl yapılabileceğinin parametreleri de bu çalışmanın kapsamı içerisinde yer alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Kur’an Eğitimi, Kur’an Tilaveti, Çocuk Psikolojisi, Diyanet, Cami/Kur’an Kursları, Çoklu Zekâ Kuramı.

THE PROPOSALS FOR THE QURAN TEACHERS TO PROVIDE MORE EFFECTIVE MOSQUE AND Quran COURSE SERVICES TO THE CHILDREN

Abstract

In our country, the education received in the Quran courses or the mosques during the childhood has a profound effect on shaping people’s perception and attitudes towards the Quran and the Prophet (pbuh). It is observed that most people’s interest, perception and knowledge about the Quran and the Prophet (pbuh) shaped in these courses, which people attended between the primary and secondary education, leaving either positive or negative permanent traces on their religious lives. Based on this reality, in this article, it is aimed to increase the awareness of the importance of education given to the children in summer courses in general and in Quran

courses in particular during the winter time, under the supervision of the Presidency of Religious Affairs. In this way, the article aims to contribute to the teachers in theoretical and practical terms, who conduct educational activities in this field. In this context, the importance of knowing the methods of Quran in guiding their interlocutors through the stories, being familiar to the practices of the Prophet (pbuh) for his companions in general and for his suffa in particular, having field knowledge such as tajwid/recitation and maqam/music, knowing the dominant multiple intelligence types, being aware of the emotions which are ruling the children's world will be emphasized and some examples regarding the mentioned issues will be presented. Thus, when the pedagogical/ psychological knowledge is combined with the prophetic training method formulated by his companions as 'first, we were made to love the faith and then the Quran was taught', childhood Quran education, which is like writing on a stone, will be much more effective and permanent, providing a life-long perspective to its interlocutors. Otherwise, for the children, the danger of drifting apart from Allah and His messenger will be in question, pointed out by hazrat Ali as the following statement: 'Speak in accordance with people's perception, or do you like the denial of Allah and His messenger?'. In this article, the proposals to minimize the mentioned danger will be also discussed. Some of these proposals will be presented within the framework of the recitation and interpretation of the Quran in the context of ayahs (verses), surahs, and stories. Some of them will be expressed based on the science of hadith and sirah (prophetic biography) within the context of the Prophet's approaches to the children. In addition, behavioral models that should be followed as a requirement of both pedagogical approaches such as child psychology and multiple intelligences theory and also aesthetic phenomena like maqam/musical knowledge will be presented. All of these proposals and models are applicable in the axis of the Quran's instruction and recitation for an educator who is aware of the Quran being a miracle book in terms of word and meaning. The parameters of how these elements can be achieved in practice will be included in the scope of this study.

Key Words: *The Prophet, Quran Education, Quran Recitation, Child Psychology, Religion, Mosque/ Quran Courses, Multiple Intelligence Theory.*

Giriş

İnsan, yaratıcısı ve Rabbi olan Yüce Allah tarafından, yeryüzü adı verilen bu okula eğitim amacıyla gönderilen ve bu eğitim süresince kendisi için müfredat (kutsal kitaplar/sahifeler) ve öğretmen (peygamberler) tayin edilen; tüm bu özellikleriyle de “dünyanın öğrencisi” hükmünde olan bir varlıktır. Bir okuldaki eşyaların, öğrencilerin eğitimi için hazırlanıp tasarlanması gibi, insanın çevresindeki her şeyin de doğrudan veya dolaylı olarak onun “eğitim hizmeti” için var edilmiş birer demirbaş eşya hükmünde olduğu görülmektedir (el-Câsiye, 45/13). İnsandan beklenen davranış ise, eğitimi için hazırlanan bu ortam ve şeraiti, amacı doğrultusunda ve kendisi için belirlenen müfredat (vahiy) çerçevesinde kullanabilmesidir (el-Bakara, 2/38).

Kur’an, insan için bu dünya okulunda belirlenen müfredatın (vahyin) son kitabı olup Allah’ın Rabb olarak insanı eğitime ve terbiye etme iradesinin bir tezahürüdür (el-‘Alak, 96/1-5). Aynı zamanda kelimelerin sıfatına sahip yüce bir kudret olarak onu muhatap almasının (eş-Şûrâ, 42/51), Rahman sıfatına sahip bir yönetici olarak da insana olan merhametinin bir tecellisidir (er-Rahmân, 55/1-4). İnsanın hem yaratıcıyla hem de yaratılanlarla olan ilişkisinin doğru, dengeli ve olması gereken bir düzlemde ilerlemesinin yollarını gösteren bu ilahî kelimeler, geçmiş, bugün ve geleceği aydınlatan ayetleriyle insana dünyada takip etmesi gereken metodolojiyi ve gideceği yolu göstermekte (Hidayet/Hüdâ),¹ sadece göstermekle kalmayıp aynı zamanda onun yolculuk güzergâhını da aydınlatmaktadır (Nûr).² Mamafih, dünyadaki eğitimi süresince insanı karşılaşılabileceği bir takım çeldiricilere ve tehlikelere karşı uyarı veren Kur’an (Nezîr),³ aynı zamanda bu eğitimin sonunda gerçekleşecek olan müjdeleri hatırlatarak insanı motive etmekte (Beşîr),⁴ onun doğruyu ve yanlışı net olarak

¹ Kur’an’ın yol gösterici (hidayet/hüdâ) vasfına dair bk. el-Bakara, 2/2, 97, 185; Âl-i İmrân, 3/138; Yûnus, 10/57; en-Nahl, 16/64, 89, 102; el-İsrâ, 17/9; en-Neml, 27/2, 77; Lokmân, 31/3; el-Câsiye, 45/11, 20; el-Ahkâf, 46/30; el-Cin, 72/2, 13.

² Kur’an’ın insanın yolunu aydınlatan bir ışık (nûr) olduğuna dair bk. en-Nisâ, 4/174; el-Mâide, 5/15-16; el-A‘râf, 7/157; İbrahim, 14/1; eş-Şûrâ, 42/52; el-Hadîd, 57/9.

³ Kur’an’ın tehlikeler karşısında insanı uyarma (nezîr) vasfına dair bk. el-Furkân, 25/1; el-Fussilet, 41/3-4.

⁴ Kur’an’ın insanları motive edici müjdeler verme (beşîr) vasfına dair bk. el-Fussilet, 41/3-4.

görmesini sağlayarak (Furkan)⁵ tüm bu hayat yolculuğunda yanlış yollara sapmasını önleyecek bir denetim mekanizmasını bünyesinde barındırmaktadır (Müheymin).⁶ Bu eşsiz özellikleriyle “uygulanması kolay ve fitri bir müfredat” hükmünde olan Kur’an, dünya okulunun “karne günü” hükmünde olan ahiret gününde insanın “diplomasını” (amel defterini) alnının akıyla (sağ tarafından) almasını sağlayacak olan yegâne eğitim programının adıdır.

Hiz. Peygamber (s.a.s.) ise, Rahman olan Allah’ın belirlediği bu son ilahî müfredatı (Kur’an’ı), insanlara duyurmakla kalmayıp onun uygulanma şeklini de bizzat örnek yaşantısıyla gösteren merhamet timsali bir öğretmen olup bu vasfıyla kadın-erkek, genç-yaşlı ve büyük-küçük tüm insanlık için en büyük rahmet (el-Enbiyâ, 21/107) ve en büyük lütuf ve silesidir (Âl-i İmrân, 3/164).

Hiz. Peygamber (s.a.s.) hayattayken hem sadırlara hem de satırlara nakşolunan bu ilahî hitap, O’nun vefatının ardından ahabı tarafından üstün bir gayret ve ciddiyetle kitap hâline getirilerek çoğaltılmış ve “hablullâhi’l-metin” (Allah’ın sapasağlam bir ipi) olarak (el-Mâide, 5/103) aynı sağlamlıkla bugüne kadar ulaşmıştır. Binaenaleyh, insanın dünya eğitimindeki müfredatının mihveri niteliğinde olan Kur’an, aynı zamanda Resûlullah’ın (a.s.) insanlık için bıraktığı en büyük miras hükmündedir.⁷

O’nun bir beşer olarak bugün aramızda olmayışı, bu ilahî müfredatın ve mirasın, sünnet ve hadisler eşliğinde anlaşılması gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Zira öğrencilerin, öğretmeni devre dışı bırakarak müfredatı anlama çabaları nasıl ki keyfi uygulamaların önünü açıyorsa, peygamber-siz bir Kur’an yaklaşımının da dindeki keyfi uygulamaların önünü açacağı izahtan varestedir bir durumdur. Dolayısıyla Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) bıraktığı ikinci miras, onun mübarek sözleri (hadisleri) olup “yardımcı ders kitabı” niteliğindeki bu sözler, bizlere ana kitabın doğru anlaşılmasının en önemli parametrelerini sunmaktadır.

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) bıraktığı bu büyük mirasın dağıtıldığı (insanların istifadesine sunulduğu) yerler ise hiç şüphesiz camiler (mescitler) ve Kur’an kursları gibi ilim meclisleridir.⁸ Bu mirası devralarak insanlara olduğu gibi nakletmekle görevli olanlar ise elbette ki, din görevlisi/

⁵ Kur’an’ın insanlara doğruyu ve yanlış gösterme vasfına dair bk. el-Bakara, 2/185; Âl-i İmrân, 3/4; el-Furkân, 25/1.

⁶ Kur’an’ın “yanlış müfredatlar” karşısındaki denetleyici/gözetleyici (müheymin) vasfı için bk. el-Mâide, 5/48.

⁷ İmam Mâlik, *el-Muvatta*’, “Kader”, 3.

⁸ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 2: 114-115; Heysemî, *Mecme’u’z-zevâid*, 1: 123-124.

gönüllüsü âlimler ve hocalardır. Zira onlar peygamberlerin mirasçıları hükmünde olup⁹ bu durum, onların vazifelerinin kıymetini ve kutsiyetini; bir o kadar da riskini ve vebalini gösteren en mühim hususiyetlerdendir. Zira söz konusu eğitim, Allah'ın elçisinin bıraktığı en büyük miras olan Kur'an'dan, onun ümmetinin çocuklarının payına düşen hissenin gereği gibi dağıtılması anlamına gelmekte olup bunun kıymetini ölçebilecek hiçbir dünyevi ölçü birimi yoktur. Mamafih bu eğitimin ihmal edilmesi ise gelecek nesillerin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) mirasından mahrum bırakılması gibi büyük bir vebalin yüklenilmesi demektir ki, bu vebalin ağırlığını kaldırabilecek hiçbir dünyevi ağırlık birimi de mevcut değildir.

Meselenin ehemmiyetinin bu denli büyük olması, bu makalenin kaleme alınmasının temel saiklerinden olup bu minvalde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) mirasının dağıtım yeri olan cami ve Kur'an kurslarında, kutsal mirasın dağıtım usulünün ve hizmetlerinin daha nitelikli ve etkin kılınması noktasında Kur'an öğreticilerine yönelik bazı teklif ve tavsiyelerde bulunulacaktır. Bu bağlamda peygamberî mirasın ve nebevî ahlakın elimizdeki en müşahhas belgesi hükmünde olan Kur'an'ın merkezde olduğu böyle bir eğitimde mesele, "Kur'an'ın Tecvidine Yönelik Teklifler", "Kur'an'ın Tefsirine Yönelik Teklifler" ve "Kur'an'ın Tatbikine Yönelik Teklifler" şeklinde üç ana başlık altında ele alınacak, bu ana başlıkların münderecatında ise mesele alt başlıklar çerçevesinde tartışılarak etkin bir öğretime yönelik güncel ve tarihi örneklerle konu detaylandırılacaktır.

1. Kur'an'ın Tecvidine Yönelik Teklifler

Kur'an'ın tecvidinden maksat onun harflerinin hakkını vererek doğru ve güzel bir eda (tavır) ile tilavet edilmesidir. Zira sözlükte "bir şeyi iyi, güzel ve mükemmel yapmak, süslemek" gibi anlamlara gelen tecvid, kişinin Kur'an-ı Kerim'i her türlü yanlış ve aşırılıktan uzak bir şekilde (min gayri teassüfin ve lâ isrâfin ve lâ tekellüfin), hoş ve tesirli bir üslup ile okumasını sağlayan bir disiplindir. Bu özellikleriyle de hem teorik (ilmî), hem pratik (tecübî) hem de estetik (tezyînî) yönü bulunan bir ilimdir.¹⁰

⁹ Ebû Dâvûd, "İlim", 1.

¹⁰ Tecvidin tarifi, önemi ve faydalarına dair detaylar için bk. Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Abdülhamid Hindâvî, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 1: 272; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdir, 1994), 3: 135; Ebû 'Amr ed-Dânî, *et-Tahdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*, thk. Ahmed Abdüttevâb el-Feyyûmî, (Kâhire: Mektebetü Vehbe, 1993), 169; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd*, thk. Gânim Kaddûrî el-Hamed (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1986), 59; a. mlf, *el-Mukaddime*, thk. Eymen Rüşdi Süveyd (Cidde: Dâru Nûri el-Mektebât, 2003), 3; Muhammed b. Ali Birgivî, *Dürr-i Yetîm* (İzmir, 1301), 2; Saçaklızâde el-Mar'âşî, *Cühdü'l-mukıl*, thk.

Bu niteliklere sahip olan tecvid ilmi, öncelikle çocukların zevkine ve ilgisine hitap etmede ve onların Kur'an'a olan muhabbetlerini artırma- da bir vesile olarak istihdam edilmelidir. Çünkü Kur'an'ın insan hayatını dönüştüren mucizevi özelliğinin, çocukların gönül dünyasında makes bulmasında, güzel sesle yapılacak olan latif bir tilavetin; latif bir tilave- tin gerçekleşmesinde ise tecvid ilminin önemli bir etkisi vardır. Bu se- beple öğrencilere tecvid ilmi adına yoğun bir malumat yüklemek yerine, evveleminde onlara Kur'an'ın lafzının mucize oluşuna iman etmelerini sağlayacak güzel tilavet (meşk) örnekleri sunmak, aynı zamanda da bu tilavetlere layık ahlaki bir yaklaşımın sahibi olmak gereklidir. Mamafih, öğreticilerimizin yapması gereken öncelikli davranış, muhteva öğreti- minden ziyade muhabbet eğitimini gerçekleştirmektir. Zira Hz. Pey- gamber'in (s.a.s.) tedrisinden geçen örnek nesil sahabi-i kirâmdan Ab- dullah b. Ömer (r.a.) bu durumu "Bizim her birimize Kur'an'dan önce iman veriliyordu" sözüyle özetlerken, Cündüb b. Abdullah (r.a.) ise "Biz Kur'an'dan önce imanı öğrendik. Sonra Kur'an'ı öğrendik. Bu sayede de imanımız arttı." şeklinde formüle etmektedir.¹¹ İstiklal şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un "Bırak tahsili evladım, sen ilkin bir hayâ öğren!" sözüyle kastettiği gerçek de bu olsa gerektir.

Yukarıda zikredilenlerden hareketle ifade edebiliriz ki, ilköğretim ça- ğında olan çocuklarda cami ve Kur'an muhabbetini sağlamak için önce- likle onların kalbine yönelik etkinliklere yer verilmesi dinî ve pedagojik açıdan daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Zira eğitimde "İlköğretimin gayesi kalbin terbiyesi, ortaöğretimin gayesi aklın terbiyesi, yükseköğ- retimin gayesi ise ihtisaslaşmadır."¹² Dolayısıyla camilerde veya Kur'an kurslarında hocaları eşliğinde güzel bir tilavet (meşk) icrasında bulunan çocukların teneffüs ettikleri bu lâhûtî atmosfer, onların duygu dünyası- nı harekete geçirerek Kur'an'ın tecvidine, tefsirine ve tatbikine yönelik

Salim Kaddûrî el-Hamed (Ürdün: Dâru 'Ammâr, 2008), 109; Mahmud Halil el-Hu- sarî, *Abkâmü kırâeti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2006), 17; Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, (İstanbul, 1304-1305), 1: 1110; İsmail Karaçam, *Kur'an Tilâvetinin Esasları* (İstanbul: İfav Yayınları, 2018), 379-386; Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2013), 77-87; Ramazan Pak- dil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat* (İstanbul: İfav Yayınları, 2014), 25-30; Ömer Kara, *Tecvid: Kur'an Okuma Kâideleri* (İstanbul: İfav Yayınları, 2018), 19-21; Yahya Abdürrezzâk el-Çavsânî, *İlmü't-tecvîd* (Dimaşk: Dâru'l-Çavsânî, 2016), 13-22; Mustafa Atilla Akdemir, *Tecvid-i mâbir* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019), 26-32.

¹¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, 571; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1: 35.

¹² Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, haz. Ezel Erverdi - İsmail Kara, (İstan- bul: Dergah Yayınları, 1998), 100.

teorik bilgilerin edinilmesinde tetikleyici bir rol oynayacaktır. Zira çoğu zaman hisleri doğrultusunda hareket eden biz insanlarda, çocuklukta meydana/galeyana gelen kimi duygu ve heyecanlar, bugünkü ve gelecekteki düşüncelerimizin ve davranışlarımızın roketi, tetikleyicisi ve enerjisi mesabesindedir.¹³ Hislerin insan yaşamındaki bu güçlü etkisi nedeniyedir ki, kimi araştırmacılar, insanlık tarihinde belirleyici olan faktörün akıldan ziyade hisler olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁴

Kişilerin yıllar önce dinlediği bir dinî sohbetin veya iştirak ettiği dinî içerikli bir dersin muhtevasına dair hafızasında bir şey kalmasa bile, yıllar sonra o ders/sohbet esnasında yaşadığı manevi atmosferin hazzını kalbinde ve tüm zerrelerinde hissedebilmesi, duyguların/hislerin insan hayatındaki tesirini göstermesi açısından câlib-i dikkattir.¹⁵ Bu sebeple çoğu kişi, dedesiyle veya babaannesiyle çocuklukta yaşadığı dinî tecrübelerin yahut da camide neşe içerisinde terennüm ettiği bir dua veya ilahinin hissiyatı sayesinde -zaman içerisinde savrulmalar yaşasa bile- tekrar dinin rahmet iklimi altına girebilmeyi başarmıştır. Öyleyse, çocuklarda öncelik verilmesi gereken şey duygu eğitimi olup bu tür manevi duyguların yeşermesinde ise aşağıdaki alt başlıklara uygun bir metodolojinin takip edilmesi yararlı olacaktır.

1.1. Tecvid ve Makam Eşliğinde Öğretim

İnsan yaratılış itibarıyla musikiye yatkın bir varlıktır. Bu yatkınlıktan olsa gerek insandaki müziksel/ritmik zekâ, diğer zekâ alanlarından daha önce gelişmekte, binaenaleyh insan, henüz anne karnındayken seslere ve titreşimlere karşı duyarlılık göstermektedir.¹⁶ Ağlayan bir çocuğun ninni duyduğunda sakinleşmesi, savaşa girmek üzere olan bir askerin marşlar eşliğinde ölüme doğru koşar adımlarla ilerlemesi, musikinin küçükten büyüğe tüm insanlar üzerindeki tesir gücünü göstermesi açısından

¹³ Lütfi Öztabağ, *Psikolojide İlk Adım*, (İstanbul, 1970), 162-163; Yaşar Fersahoğlu - Mehmed Akif Demir, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, (İstanbul: Çamlica Yayınları, 2014), 25.

¹⁴ Ali Medar, *İnsan Eğitiminin Kur'ânî Metodu*, çev. Ali Yüksel, (İstanbul, 1987), 48; Fersahoğlu, *Duygu Eğitimi*, 25.

¹⁵ Kur'an öğreticilerinin şu hakikate uygun davranmaları gerekir: "Çocukların, kendilerine söylenen sözleri unutmaları mümkündür, ancak kendilerine yaşatılan (hissettirilen) duyguları unutmaları mümkün değildir." Bk. Âdem Güneş, *Çocuk Eğitiminde 100 Temel Kural*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 68-69.

¹⁶ Recai Doğan-Cemal Tosun, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2003), 113.

önemlidir.¹⁷ İnsanın bu fitri yatkınlığı sebebiyle eğitimde musikin im-kânlarından faydalanmak, ihmal edilmemesi gereken bir hususiyet olup¹⁸ özellikle çocuklara yönelik Kur'an hizmeti icra eden öğreticilerimizin bu realiteyi göz ardı etmemeleri elzemdir. Ancak bunu yaparken öncelik tashih-i huruf, talim ve tecvid ilminindir. Zira Kur'an'ın kıraati veya tilaveti sadece ses, melodi ve makamdan ibaret olmayıp kendine ait kuralları, iç disiplini ve naklî yönü olan ibadet niteliğinde bir ameldir.¹⁹ Binaenaleyh böyle bir amelin icrasında önce tashih-i hurufa, sonra tecvide sonra da makam eğitimine yer verilmelidir. Zira böyle bir usul çerçevesinde icra edilen eğitim, çocukların duygu dünyasında iz bırakacak, böyle bir iz de onların dinî ilimleri gönülden benimsemelerine ve içselleştirmelerine vesile olacaktır. Nitekim insanlık tarihine ait kimi bilgilerin tarihten bugüne şarkı, türkü, ninni, marş ve destan gibi melodik eserler vasıtasıyla aktarılmış olması, musiki vasıtasıyla elde edilen bilgilerin insan hafızasındaki kalıcılığının daha fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca makam ve musiki eşliğinde yapılacak olan bir eğitim, çocukların ders ortamında kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlayacak, bu durum da eğitimin daha anlamlı ve kalıcı olmasına zemin hazırlayacaktır.²⁰

Kur'an'ın, çocukların duygu dünyasında iz bırakacak şekilde tilavet edilebilmesini sağlamak amacıyla tecvid ilmine öncelik veren eğitimcilerimizin, teoriye dayalı yoğun bir bilgi aktarımı yapmak yerine uygulamaya dayalı bir usûl (meşk usulü) takip etmeleri daha doğru bir tercih olacaktır. Bu minvalde Kur'an lafızlarını güzel nağmelerle seslendirebilmek için evvelemirde ğunne sıfatına sahip olan²¹ ve hem aslî hem de fer'î med

¹⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan, (İstanbul, 1991), 2: 4, 423-437; Ruhi Kalender, "Musiki ve İnsan" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (1997), 263.

¹⁸ Ahmet Saban, *Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitim*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2003), 120.

¹⁹ "Kıraat, tabi olunan bir sünnettir" şeklinde ifade edilen Kur'an kıraatinin nakle dayalı olduğuna dair detaylar için bk. Ebû 'Amr ed-Dâni, *et-Teyşir fi'l-kırââtî's-seb'*, thk. Otto Peretzl, (Beyrut, 1985), 8-10; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırââtî'l-aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Debbâ, (Mısır, ts.), 1: 8-11, 17; İbn Kuteybe, *Te'vilü müşkili'l-Kur'an*, thk. Ahmed Sakr, (Kâhire, 1973), 1: 322; Subhi es-Salih, *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'an*, (Beyrut, 1968), 284; Hasan Tahsin Feyizli, *Kırâat-i aşere*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 25.

²⁰ Çoklu zekâ kuramı çerçevesinde yapılabilecek musiki temelli eğitim stratejilerinin detayı hakkında bk. Saban, *Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitim*, 120-122.

²¹ Bünyesinde ğunne sıfatı bulunan tecvid konuları "İklâb, İdğam meal-ğunne, İhfâ, İdğam misleyn meal-ğunne, İhfâ-i şefevî, İdğam-ı şemsiye meal-ğunne, İdğam mütecâniseyn (bâ harfi mim harfine uğradığında), Şeddeli mîm ve şeddeli nûn harfleri"dir. (bk. Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 172).

kategorisinde bulunan tecvid konularının anlatımına²² ve uygulamasına öncelik verilebilir. Zira mezkûr konuların, ayetlerde teşvik edilen tertîl üzere okumaya (el-Müzzemmil, 73/4), tezyine ve makamlı okuyuşa çok daha fazla imkân verdiği ve Kur'an'ın güzelliğine güzellik kattığı, ehlinin malumudur.²³ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), Kur'an'ın ses ile tezyîn edilmesini ve güzel sesin Kur'an'ın güzelliğine güzellik kattığını ifade buyurmuş; Kur'an'ı kendine has ahenkli okunuşundan tecrit ederek -kasıtlı bir şekilde- düz bir metin gibi okuyanların ise kendisinden uzak kimseler olduğuna işaret etmiştir.²⁴

Eğitimcilerimizin, öğrencilerin Kur'an'ı sesleriyle tezyin edebilme alışkanlığını zamanında elde edebilmelerini sağlamak için, elif cüzü okuturken bile kendilerine medli ve gunneli kelimeleri meşk usulüyle makamlı bir şekilde tekrar ettirmeleri mümkündür. Makamlı okuyuşun tam anlamıyla yerleşmesi için de sabâ veya hicaz gibi²⁵ her daim belirli/aynı makamlar üzerinden talim yaptırılmaları ve bu usulü mümkün mertebe her gün uygulamaları faydalı olacaktır. Zira bu sayede “fem-i muhsinden ahz etmek” prensibi, öğrenmenin çok daha hızlı ve kalıcı olduğu çocukluk yıllarında daha etkin bir şekilde işlerlik kazanacaktır. Ancak bu tür makamlı okuyuşlarda musikinin bir amaç değil araç olduğunun hatırlanarak sınırlarının iyi tespit edilmesi, med ve gunne ölçülerinin aşılmamasına

²² Kur'an tilavetini güzel ses ve nağme (musiki) ile süsleme uygulamaları yapılırken öğreticilerin talim ettirmesi gereken med uygulamaları şunlardır: Medd-i Tabii, Medd-i Muttasıl, Medd-i Munfasıl, Medd-i Lâzım, Medd-i Ârız, Medd-i Lîn, Medd-i İvaz, Medd-i Bedel, Medd-i Sila. (bk. Akdemir, *Tecvîd-i mâbir*, 105-165).

²³ Camilerdeki yaz kursları gibi vaktin ve ders imkânlarının sınırlı olduğu durumlarda önce medd-i tabi ve medd-i lîn konularına dikkat çekilip, akabinde diğer med (fer'i med) konuları mushaflarda dört elif uzatılması gerektiğini gösteren işarete dikkat çekilerek detaya girilmeden anlatılmalıdır. Tenvin ve sâkin nûn ile ilgili konuların öğretiminde ise harf sayıları az olandan çok olana doğru; İklâb, İdğam bilâ gunne, İdğam meal gunne, İzhâr ve İhfâ şeklinde bir sıralamanın takip edilmesi daha pratik bir usûl olacaktır.

²⁴ Kur'an'ı güzel ses ile okumaya teşvik eden mezkûr hadislerin detayları için bk. Buhârî, *el-Câmi'u's-sabîh*, “Fezâilü'l-Kur'an”, 19, 31; “Tevhid”, 44, 52; Müslim, *el-Câmi'u's-sabîh*, “Salâtü'l-Müsâfirin”, 34; İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, “İkâmetü's-salât”, 176; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, “Sücûdü'l-Kur'an”, 355; Dârimî, *Sünen-i Dârimî*, “Fezâilü'l-Kur'an”, 33; Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, “Sıfâtü's-salât”, 83; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/172.

²⁵ Başlangıç itibariyle saba, hicaz ve uşşak gibi etkileyici makamlar üzerinden uygulama (meşk/talim) yaptırmanın öğrencileri motive ettiği, yıllar sonra bu makamların tınısını işittiklerinde, çocuklukta yaşadıkları bu güzel Kur'an atmosferini yeniden hissettikleri tarafımızdan gözlemlenmiştir.

azami özen gösterilerek bu konuda öğrencilerin de dikkatli olmalarının temin edilmesi elzemdir.²⁶

Cami ve Kur'an kurslarında Kur'an'ın tecvidine yönelik eğitim veren hocalarımızın, özelde makam bilgisine, genelde ise Kur'an'ın güzel sesle ve muhabbetle okunmasına katkı sağlamak amacıyla öğrencilerine belli makamları meşk ettirmeleri son derece faydalı bir uygulama olacaktır. Bu minvalde saba, uşşak, rast, hüseyini, segâh ve hicaz makamlarında önce ilahî öğretimi sonra da ezan ve Kur'an okuma (tilavet uygulamaları) yaptırılabilir.²⁷ Bu noktada öğreticinin önce kendisinin okuması, sonra öğrencilerle toplu bir okuyuş gerçekleştirmesi, akabinde de dileyen öğrencilere bireysel okuma fırsatı vermesi önemlidir. Bunu yaparken caminin minberini, mihrabını, kürsü ve müezzin mahfilini öğrencilerin kullanımına sunması, hatta bu icraları, dileyen öğrencilere mikrofon eşliğinde yaptırması, öğrencilerin camiye olan aidiyetini, Kur'an'a ve onun tilavetine olan muhabbetini ziyadeleştirecektir.

Öğreticilerimizin, genelde cami ve tekke musikisine dair müktesebattan,²⁸ özelde ise görsel medya platformlarında yer alan kimi programlardan²⁹ istifade ederek bu alanda öğrencilere sunacakları katkıyı nicelik ve nitelik itibariyle artırabilmeleri mümkündür.

²⁶ Kur'an tilavetinde musikinin yerine dair detaylı açıklamalar için bk. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 351-368; Karaçam, *Kur'an Tilâvetinin Esasları*, 401-406; Abdülmecit Okçu, "Kur'an Tilavetinde Ezgi", *Dini Araştırmalar Dergisi* 10/28 (Mayıs-Ağustos, 2007), 213-247.

²⁷ Bu minvalde Sabâ makamı için: "İsm-i Sübhân Virdin mi Var", "Günahımızı Biz Biliyoruz" ve "Seyreyleyip Yandım Mâh Cemaline"; Uşşak makamı için: "Şu Benim Divane Gönüm", "No'ldu Bu Gönüm" ve "Bu akl u fıkır ile Mevla Bulunmaz"; Rast makamı için: "Gül Yüzünü Rüyamızda Görelim Yâ Resûlallah", "Kâbe'nin Yolları Bölük Bölüktür" ve "Sevgi Baht Olmuş Ezelden Bize"; Hüseyinî makamı için: "Âlemlere Rahmet Olan Ahmet Muhammet Mustafa", "Affet İsyânım Benim Halim Yaman Allah'ım", "Severim Ben Seni Candan İçeru" ve Segâh makamı için: "Canım Kurban Ol sun Senin Yoluna", "Dinle Sözümlü Sana Direm Özge Edadır" ve "Uyurken Seyrimde Kalktım Ağlayu" ilahileri ile "Salât-ı ümmiye" ve İtrî'nin bestelediği "Segâh Tekbir"; Hicaz makamı için: "Mevlam Sana Ersem Diye", Ömrün Bitirmiş Virane miyim?" ve "Vardır Bizi Beytullah'a Erdir Bizi Aşkullah'a" ilahileri öğretilir.

²⁸ Kur'an öğreticilerinin bu noktada Diyanet İslam Ansiklopedisi'nden (D.İ.A.) şu maddeleri incelemeleri faydalı olacaktır: Nuri Özcan, "Dini Müsiki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/359-360; Özcan, "Cami Müsiki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/102; Özcan, "Tekke Müsiki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/384-385.

²⁹ Bu noktada Diyanet TV'de yer alan "Nağmeden Gönüle" adlı program bölüm bölüm izlenerek çeşitli makamlara dair bir seçki oluşturulabilir ve bu seçkiler cami ve kurs ortamlarında öğrencilerle birlikte icra edilebilir. Böyle bir uygulamanın, bir ta-

1.2. Sorumluluklar Eşliğinde Öğretim

Bir öğreticinin, Kur'an'ın güzel okunmasına yönelik gerçekleştireceği ikinci adım, öğrencilerine kabiliyetlerine uygun bir takım sorumluluklar yüklemektir. Bu sorumlulukların öncelikle ders içi veya kurum içi olması, eğitimdeki tedricilik ilkesi açısından önemlidir. Bu noktada eğiticinin önce model davranışları zihninde belirlemesi, akabinde bu davranışları her gün sergileyerek/sunarak işlevsel hale getirilmesini ve istikrar kazanmasını temin etmesi önemlidir. Bunu yapabildiği takdirde “Sosyal Öğrenme Kuramı” ilkelerini gerçekleştirmiş ve çocukların sosyalleşmesine büyük bir katkı sağlamış olacaktır.³⁰

Söz konusu eğitim şayet camide gerçekleşiyorsa, “İşbirliğine Dayalı Öğretim” metodunun bir gereği olarak sınıf içerisinde “kalfalık sistemi” usûlünü hayata geçirmek, bu minvalde sınıf içi heterojen gruplar oluşturarak birlikte çalışma uygulamaları yaptırmak son derece önemlidir.³¹ Sınıfta “öğrenci timleri” (takımlar) oluşturarak aralarında güzel okuma (tilavet) müsabakalarının düzenlenmesi, namaz talimi çerçevesinde imamlık veya müezzinlik uygulamalarının yaptırılması, başta vakit namazları olmak üzere kurum (cami) içi görevler kapsamında ezan duası, kâmet ve tesbihat okumaları gibi çeşitli sorumluluklar verilmesi,³² Kur'an'ın tecvidine yönelik atılacak etkili adımlar cümlesindendir. Zira “tecvidde bilmek yapabilmektir”³³ fehvasınca derslerde elde edilen teorik bilgiler bu tür pratik uygulamalar vesilesiyle yerleşik bir hâl alacaktır.

Vakit namazlarında üstlendikleri sorumluluklara alışan çocukların bir sonraki aşamada cuma namazı müezzinlik görevlerinde, kandil gecesi programlarında, Ramazanda iftar programı, mukabele okumaları veya teravih namazı müezzinliklerinde görevlendirilmeleri; ayrıca bu

raftan makam ve musiki müktesebatına, diğer taraftan da nitelikli Kur'an tilavetine sağlayacağı katkı izahtan varestedir.

³⁰ Eğitimde sosyal öğrenme kuramının detayları için bk. Binnur Yeşilyaprak (ed.), *Geleşim ve Öğrenme Psikolojisi* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2003), 197-220.

³¹ Eğitimde “İşbirliğine Dayalı Öğretim”in detayları hakkında bk. Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 53-54; 193-205.

³² Cami musikisi bağlamında icra edilen görevlerin detayları için bk. Mehmet Yüksel, “Dinî Müsikinin Ortaya Çıkışı ve Cami Müsikisi”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 20 (2013), 110-113; Erdoğan Ateş, “İbadet Estetiği: Genel Özellikleri ile Cami Müsikisi”, *Araştırmalar: İnsan Bilimleri Araştırmaları* 6/11 (2004), 185-192; Mustafa Uzun, “İlahî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/64-68.

³³ Tecvidde uygulama, egzersiz ve alıştırma yapmanın önemini vurgulamak amacıyla ifade ettiğimiz bu söze, referans olacak mahiyetteki detaylı bilgiler için bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 213-214.

görevlere hazırlık bağlamında cami içinde mikrofonla talim yapmalarına fırsat verilmesi oldukça mühimdir. Mamafih, cami içi tüm sorumluluklarda öğrenciler önceden belirlenmeli, görevleri âdilâne taksim edilmeli ve namaza erken gelerek imam odasında uygulama yapmalarına fırsat verilmelidir. Ayrıca bu görevlerin ifasında çocukların video kaydı yapıp sosyal medya platformlarında birbirleriyle beğeni ve paylaşım yarışına girmelerine mani olacak manevi telkinlerde bulunulması, gösterişe yol açacak uygulamalara girmekten sakındırılmaları, söz konusu icraları manevi bir haz ile yapmalarını sağlayacak bir ortamın oluşturulması, bütün bunları yaparken de onların öz güvenlerini zedeleyecek tavırlarda bulunmaktan kaçınılması faydalı olacaktır.³⁴

Kur'an'ın tecvidine yönelik yapılan eğitim, şayet kız Kur'an Kursu gibi cami dışı bir mekânda icra ediliyorsa, eğitimcilerimizin kurum içerisinde yer alan mescid veya salonlarda öğrencilere sorumluluklar yüklemeye vesile olacak programlar tertip etmeleri ve bu tür programlarda mümkün mertebe çok sayıda öğrenciye Kur'an tilaveti görevi vermeleri önemlidir. Bu sayede ders ortamında fark edilemeyerek gözden kaçırılan bir bilgi veya uygulamanın, ders dışı kurumsal etkinliklere hazırlık esnasında fark edilmesi sağlanmış olacaktır. Zira öğrencinin, derste okuyacağı bir sureyi çalışma motivasyonu ile programda mikrofon önünde okuyacağı bir sureyi çalışma motivasyonu aynı olmayacak, söz konusu program olduğunda, öğrencinin tashih-i hurufa veya tecvide dair dikkat ve gayreti üst düzeyde olacaktır. Bu durum, Kur'an'ın tecvidine (güzel okunmasına) yönelik yapılacakların, ders saatleriyle veya ders mekânlarıyla sınırlı olmadığını, ders dışı etkinliklerde öğrenciyi daha istekli çalışmaya sevk edecek nice âmillerin bulunduğunu göstermesi açısından câlib-i dikkattir.

1.3. Dini-Sosyal-Kültürel-Sportif Faaliyetler Eşliğinde Öğretim

Kur'an'ın tecvidine (doğru ve güzel tilavetine) yönelik eğitimcilerin takip edebileceği üçüncü bir yol dinî, sosyal, kültürel veya sportif faaliyetlerin imkânlarından istifade edebilmektir. Bunun bir önceki maddeden farkı şudur: Bir önceki maddede ders dışı, fakat kurum içi faaliyetler bağlamında yapılabilecekler dikkat çekilmişken, burada ise öğrencilerin Kur'an okuyuşuna katkı sağlayabilecek kurum dışı imkânlarla dikkat çekilecektir. Böylece bir Kur'an öğreticisi, öğrencilerinin tilavetine katkı

³⁴ Cami uygulamaları esnasında örnek olması ve hatıra kalması açısından kimi zaman video kayıtlarının yapılabileceği, ancak nihai kerte de camilerin Cenab-ı Hakk'ın huzurunda ihlâs ile kulluğumuzu sunma mekânları olduğu; dolayısıyla asıl önemli olanın, melekler tarafından yapılan kayıtlar olduğu bilinci çocuklara kazandırılmalıdır.

sağlama bağlamında ders içi, kurum içi ve kurum dışı olmak üzere üç farklı tadrîcî yol takip etmiş, bu yolların her birini de bir diğerrinin alternatifini olarak değil, tamamlayıcısı olarak uygulamış olacaktır. Bu sayede kurum dışı dinî, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler vesile kılınarak öğrencilerin Kur'an'a olan yakınlığı ve yatkınlığı artırılmış olacaktır.

Kur'an öğreticilerinin, öğrencilerin istifadesine sunabileceği kurum dışı faaliyetler bağlamında mevlid cemiyetleri, hatim/hafızlık merasimleri, seminerler, kamp, piknik ve futbol/voleybol müsabakaları gibi etkinlikler zikredilebilir. Nitekim bir eğitimcinin, velilerinden izin alarak belirlediği öğrencileri, evlerde icra edilen bir sünnet/mevlid cemiyetine veya camilerde/salonlarda icra edilen bir hatim/hafızlık merasimine götürmesi, derslerde öğrenciler üzerinde Kur'an tilavetiyle hemhâl olma noktasında gerçekleştiremediği birçok istendik davranışın, ders dışı bir faaliyet ile elde edildiğini görmesine vesile olabilmektedir. Zira kendisini ders ortamının verdiği sınırlandırıcı bir atmosferden azade olarak hissettiği zaman ve mekânlarda öğrencilerin bir bilgiyi içselleştirmeleri ve davranışa yansıtma-ları çok daha kolay ve kalıcı olabilmektedir. Benzer bir etki, herhangi bir Siyer-i Nebî (kutlu doğum) programına katılan ve burada gerçekleştirilen Kur'an tilavetine veya ilahî meşkine şahit olan çocuklar üzerinde de görülebilmektedir. Aynı şekilde bir piknik veya kamp esnasında, halı saha maçı gibi sportif faaliyetlerin öncesinde veya sonrasında cemaat ile eda edilecek bir namaz ve bu namazın ardından icra edilecek tesbihat veya tilavet, ders ortamında yapılan etkinliklerden çok daha tesirli sonuçlar meydana getirebilmektedir. Mamafih, bu tür kültürel veya sportif etkinliklere gidiş geliş esnasında araç (otobüs vs) içerisinde yapılan tilavetler veya meşkler, hem doğru telaffuz egzersizleri açısından, hem de Kur'an kıraatine olan muhabbeti ziyadeleştirmesi (kalp eğitimi) açısından son derece önemlidir.

Ancak bütün bu kurum dışı faaliyetlerde eğitimcilerin "kaş yapayım derken göz çıkarmamaları" için, vakit açısından planlı ve ölçülü, içerik açısından akıcı ve zevkli olan programları tercih etmeleri, bu programlar esnasında da öğrencileri başıboş bırakmayarak küçük de olsa sorumluluklar yüklemeleri oldukça önemlidir. Şayet böyle bir program, evlerde icra edilen ve öğreticinin kendi yönetiminde gerçekleştirilen bir cemiyet ise aralardaki tekbir, salavat ve ilahilerin söylenmesi, sondaki yemek duasının okunması veya en azından "el-Fâtiha!" kelimesinin söylenmesi gibi öğrencilere küçük sorumlulukların verilmesi isabetli olacaktır. Zira büyükler için kimi zaman önemsiz veya küçük görülen bu tür sorumluluklar, çocuklar için oldukça büyük başlangıçlara vesile olmakta; Kur'an'ın hem tecvidine (doğru okunmasına) hem tefsirine (doğru anlaşılmasına)

hem de tatbikine (uygulanmasına) katkı sağlayacak faaliyetlerin öncülü olabilmektedir.

Bu tür program veya cemiyetlerde kendisine ikram edilen bir yemeği veya hediyeyi yanındaki çocuklarla paylaşan bir Kur'an öğreticisinin, kendisine gelen ikramları Suffe'deki talebeleriyle paylaşan Hz. Peygamber'e (s.a.s.)³⁵ ve onun bıraktığı en büyük miras olan Kur'an-ı Kerim'e olan muhabbetin, o çocukların kalbinde kök salmasına sağlayacağı katkı, derslerde saatlerce anlatacağı teorik bilgilerin sağlayacağı katkıdan çok daha fazla ve çok daha etkili olacaktır. Zira çocuklar duyduklarından ziyade gördüklerini yapmaya meyilli varlıklardır. Böyle olduğu için onların, "nümune-i imtisal" denilen örnek şahsiyetlerin nadirattan olduğu şu modern zamanlarda, cami ve Kur'an Kursu gibi mekânlarda öğreticiler tarafından tebliğ edilen hakikatlerin, kurum dışında (gerçek hayatta) yine onlar tarafından temsil edildiğini görmeye olan ihtiyaçları, bu hakikatleri duymaya olan ihtiyaçlarından çok daha fazladır.

2. Kur'an'ın Tefsirine Yönelik Teklifler

Birinci bölümde, Kur'an öğreticilerinin ilköğretim (ilkokul-ortaokul) çağındaki çocuklar için Kur'an'ın tecvidine (güzel okunmasına) yönelik faaliyetlere öncelik vermesi gerektiğini alt başlıklarıyla ifade etmeye çalıştık. Bu bölümde ise Kur'an'ın tefsiri (muhteva/içerik) bağlamında çocuklara yönelik ne tür faaliyetler yapılabileceği ve bunların hangi usullerle icra edilebileceği ifade edilmeye çalışılacaktır. Zira günümüzde Kur'an'ın anlaşılması için tefsire olan ihtiyaç, onun tilaveti için tecvide olan ihtiyaçtan belki çok daha fazladır. Dolayısıyla Kur'an'ın okunmasına (tilavetine) yönelik emr-i ilahinin (Fâtır, 35/29-30) gereğini yerine getiren Kur'an öğreticilerini ve öğrencilerini ikinci aşamada bekleyen sorumluluk, Kur'an'ın anlaşılmasına (tefsirine) yönelik emr-i ilahî'yi (en-Nisâ, 4/82; Muhammed, 47/24) yerine getirme çabasıdır. Muhteva öğretimi niteliğindeki bu sorumluluk çerçevesinde, eğitimcilerimizin aşağıdaki metodolojiyi uygulamaları faydalı ve kalıcı bir etkiye vesile olacaktır.

2.1. Çocukların Zihin ve Duygu Dünyasından Hareketle Öğretim

Eğitimin en önemli parametrelerinden birisi, muhtevanın muhatabın seviyesine ve hazır bulunuşluk hâline uygun bir yöntem ile sunulmasıdır.³⁶

³⁵ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu konudaki hassasiyetini ve cömertliğini anlatan Ebû Hureyre rivayeti için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/515; Tirmizî, "Kıyâme", 36.

³⁶ Yeşilyaprak (ed.), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, 31.

Bu bağlamda Kur'an eğitimcilerinin, Kur'an'ın muhtevasına yönelik bilgilendirme yaparken çocukların dünyasını göz önünde bulundurmaları ve çocuklara, onların dünyasından hareketle ilgilerini çekecek bilgiler sunmaları elzemdır. Dolayısıyla çocuklarda öncelikle sevgi, güven, umut ve cesaret duygularının inşa edilmesi, akabinde ise paylaşma ve kıskançlık duygularının dengelenmesi oldukça önemlidir.

2.1.1. Sevgi, Güven, Umut ve Cesaret Duygusunun İnşası

Eğitimcilerimizin Kur'an'ın içeriğine dair meal/tefsir eğitimi verirken öncelikle çocuklardaki korku, sevgi, güven, umut ve cesaret duygularına yönelik bir içerik aktarımı yapmaları faydalı olacaktır. Bu bağlamda çocuklara, kendilerini her türlü korkudan emin kılma kudretine sahip olan, kullarının her hâlini gören, onları seven, esirgeyen, koruyan, yeryüzünde ve gökyüzünde bulunanları insanların hizmetine vererek onlara son derece cömert ve merhametli davranan, eşi/benzeri/ortağı ve yardımcısı olmayan bir yaratıcı fikrini aşlamak gerekmektedir. Zira böyle bir aş sayesinde çocuklar, mâlik ve kâdir olmasına rağmen aynı zamanda son derece adil ve merhametli olan bir güce sığınmanın ve O'ndan yardım istemenin kendilerine sunduğu huzur, güven ve cesaret iklimini iliklerine kadar hissedeceklerdir. Etraflarında olan tüm varlıkların böyle bir kudretin eseri olduğunu fark edince de onlarla adalet, sevgiye, saygıya ve öz güvene dayalı bir ilişki biçimi geliştirmek gerekliliğini anlayacaklardır.

Yukarıdaki ifadelerimizi somutlaştıracak olursak, çocuklarda sevgi, güven, huzur ve emniyet duygularının yeşermesi için muhteva öğretimine öncelikle Fatıha Suresi ile başlamak uygun olacaktır. Bu sayede, kendilerinin ve evrendeki her şeyin bir sahibi ve yöneticisi olduğu vurgulanarak (Rabbü'l-âlemîn) evveleminde çocuklarda güven duygusunun inşasına katkı sağlanmış olacaktır. Zira uzay boşluğunda milyarlarca gezegen ve meteor arasında muazzam bir hızla dönen bir gezegenin üzerinde yaşayıp giderken, bütün bu olan bitenin bir yönetici tarafından idare edildiğini bilmek, çocuklara huzur ve güven (itmi'nan) duygusu telkin edecektir. Akabinde bu yüce kudretin, adalet ve merhamet ile hareket etmeyi kendisine ilke edindiği (er-Rahmân ve er-Rahîm olduğu) vurgulanarak bizim de yaratılanlarla ilişkilerimizin temelinde adalet, sevgi ve merhamet duygusunun olması gerektiği hatırlatılır. Bununla birlikte, yeryüzünde var olan haksızlıklar ve ölüm gerçeği karşısında korkuya kapılmamak gerektiği, zira iyilerin iyiliklerinin, kötülerin de kötülüklerinin karşılığını göreceği bir hesap gününün varlığı vurgulanır (yevmi'd-dîn). Buradan hareketle de rab, rahman, rahim ve mâlik olan bu yüce kudrete kulluk

etmek ve hayatın zorlukları karşısında O'na sığınarak kendisinden yardım dilemek gerektiği hatırlatılır (iyyâke na'büdü ve iyyâke nesteîn). Bu durumun dünya ve ahirette insana kazandıracağı güven, huzur ve sekinet hâlinin insan için en büyük nimet olacağı vurgulanarak Kur'an'ın güven ve cesaret veren bu tür beyanları Fatiha Suresi çerçevesinde çocuklara hissettirilir.

Çocuklarda sevgi, güven ve cesaret duygusunun inşa edilmesinde Kureyş suresinin meal/tefsirinin işlenmesi de faydalı olacaktır. Zira bu sureyi öğrendiklerinde; insanı açlıktan doyuran, korkudan emin kılan, türlü araçlar vasıtasıyla farklı mevsimlerde güvenli bir şekilde seyahat etme imkânı bahşeden zatın Yüce Allah olduğu bilinci çocuklarda yeşerecek ve bu bilinç ile inşa edilen zihinler, yaratana karşı güven, tazim, muhabbet ve minneti; yaratılanlara karşı ise adalet, sevgi, şefkat ve merhameti elden bırakmayacaklardır.

Lokman suresi de çocukların temel ihtiyaçlarından olan sevgi, güven, cesaret ve huzur gibi duyguların tatmin edilmesinde önemli bir fonksiyon icra edebilir. Bu sebeple Kur'an öğreticilerinin Arapça metnini yansıtarak önce tecvidine uygun bir tilavette bulunmaları, sonra da bu ayetlerin tefsirini çocuklarla buluşturmaları faydalı olacaktır. Zira bu ayetlerde Hz. Lokman, oğlunu şirkten sakındırıp yegâne kudretin adresini göstererek, çocuklarda önce yaratıcıya sonra da yaratılmışlara hakkını verecek bir bilincin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Lokman, 31/13). Ayrıca yerde ve gökte hiçbir şeyin Allah'a gizli kalmayacağını vurgulayarak sorumluluk bilinci aşılama, böylece çocukların dünyasında yalanın ve ikiyüzlü davranışların kök salmasının önüne geçmektedir (Lokman, 31/16). Namazın ikamesi ile Yaratan'a, iyiliğin yaygınlaştırılarak kötülüğün engellenmesi ile yaratılanlara, tüm bunların neticesinde sabrı kuşanarak da çevresine (âfâk) ve kendisine (enfüs) haksızlık etmemenin yollarını öğrenmiş olan çocuklar, bu sayede adaleti, sorumluluğu, cesareti, sabrı ve tevazuyu bünyelerinde mezc edecek bir tedrisat ile şekillenmiş olacaklardır (Lokman, 31/17-19).

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Abdullah b. Abbas'a tavsiyeleri de çocukların dünyalarında güven, huzur, tevekkül, teslimiyet ve cesaret duygularının kök salıp yeşermesine vesile olacak evsafa olduğundan, Kur'an öğreticilerinin, öğrencilerini bu hadis-i şerif ile buluşturmaları da son derece önemlidir.³⁷

³⁷ Tirmizî, "Kıyamet", 59; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/307.

2.1.2. Paylaşma ve Kıskançlık Duygularının Dengelenmesi

Paylaşma ve kıskançlık duyguları, genelde tüm insanlarda özelde ise çocuklarda dengelenmesi ve olumlu yöne kanalize edilmesi gereken duygular cümlesindendir. Bunun gerçekleştirilmesinde, Kur'an'ın tefsirine yönelik çocuklara aktarılacak olan müktesebatın katkısı yadsınamayacak kadar büyüktür. Nitekim kıskançlıkta aşırıya gitmenin zararlarına dair Kur'an'dan Âdem ile İblis kıssası (el-Bakara, 30-39; el-A'râf, 7/11-25; Sâd, 38/71-85), Hâbil ile Kâbil kıssası (el-Mâide, 5/27-32) ve Hz. Yusuf ile kardeşlerinin kıssası, ilgili ayetlerin önce tilaveti sonra da tefsiri eşliğinde sunulmalıdır. Bununla birlikte, hasedin panzehiri niteliğinde olan kanaat ve paylaşmanın güzelliğine dair Ensar ile Muhacir kardeşliği (el-Haşr, 59/9-10), Ebû Hüreyre'nin naklettiği ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Suffe ashabına ikram ettiği süt hadisesi³⁸ ve sahabi arasında yaşanan muazzam paylaşım ve diğerkâmlık örnekleri mutlaka anlatılmalıdır. Ayrıca hasedin zararına dair hadis-i şerifler gerekirse ezberletilmeli ve çocuklar arasında aşırıya varan bir kıskançlık durumunun gerçekleşip gerçekleşmediği takip edilerek buna yönelik sınıf içi veya sınıf dışı gerekli fiziksel, sosyal, psikolojik ve pedagojik tedbirler alınmalıdır.

İnsana ve çevresindekilere zarar veren aşırı kıskançlık (haset) hâllerinin panzehiri olan kanaat ve paylaşım duygusunun ise güzel bir haslet olmakla birlikte, dengede tutulması gereken bir niteliğe sahip olduğu hatırlatılmalıdır. Zira “haddini aşan şey zıddına inkılâp eder” fehvasınca, paylaşmanın da aşırısı uzun vadede kişiyi tefrit derekesine düşürmekte ve “hayır!” demeyi bilmediği için insanları istismara müsait bir kişilik hâline getirmektedir. Böyle bir durumda, çocuklarda hakkını ve mukaddesatını koruyamama, elindekine sahip çıkamama, öz güvenini, şahsiyetini ve kimliğini yitirmiş silik/nesne bir karakter durumuna düşme tehlikesi baş göstermektedir. Bu tür istenmeyen neticelerin olmaması için eğitimcilerimiz, konuyla ilgili ayetleri bir ders olarak işleyebilir (el-İsrâ, 17/26-36) ve Ebû'd-Derdâ ile Selmân-ı Fârisî arasında geçen hadiseyi de örnek olarak zikredilebilir.³⁹

2.2. Geçmişin Dünyasından Hareketle Öğretim

Çocukların hayal dünyasının son derece zengin bir yelpazeye sahip olması, onların geçmişte yaşanan hadiselerle çok daha fazla ilgi göstermelerine vesile olmakta, dolayısıyla da masal, hikâye, anı ve kıssa gibi

³⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/515; Tirmizî, “Kıyâme”, 36.

³⁹ Buhârî, “Savm”, 51.

geçmişe ait yaşanmışlıklar, çocukların zihin ve gönül dünyalarında daha kalıcı izler bırakmaktadır. Günümüzde mitolojik muhtevalı kitapların veya filmlerin çocukların dünyasında daha fazla ilgi uyandırması, bu durumu teyit eder niteliktedir.

Bu realiteden hareketle Kur'an öğreticilerinin, Kur'an'ın tefsirine yönelik verdikleri eğitim esnasında didaktik bilgilerden ziyade çocukların hayal dünyalarına hitap eden ve onların hayal dünyalarının doğru inşa edilmesini sağlayacak olan aktarımlarda bulunmaları son derece önemlidir. Bunun yolu da Kur'an'da yer alan bazı kıssalar ile bugünün çocuklarını, uygun bir zaman, mekân, üslup ve anlatım tarzı eşliğinde buluşturmadır.⁴⁰

Bu minvalde derslerde, tevhid inancının kök salması açısından Hz. Nuh'un ve Hz. İbrahim'in mücadeleleri (Hûd, 11/25-49; el-Kâmer, 54/9-17; Nûh, 71/1-28; el-Bakara, 2/258; el-Enbiyâ, 21/51-72; Şu'arâ, 26/69-89); kibir, haset ve cimrilik gibi zararlı duyguların çocukların istikbalini karartmaması açısından Hz. Âdem ile İblis'in (el-Bakara, 30-39; el-A'râf, 7/11-25; Sâd, 38/71-85), Kehf suresindeki "iki bahçe sahibinin" (Kehf, 18/32-44), Kalem suresindeki "bahçe sahiplerinin" kıssaları (Kalem, 68/17-33) ve Hz. Yusuf'un kıssası, ilgili ayetlerin önce tilavetlerinin toplu bir icrası, akabinde detaylarının uygun bir kıssa/hikâye diliyle anlatılması şeklinde işlenebilir.

Çocuklarda Allah'ın emrine kayıtsız şartsız teslimiyet bilincinin yeşermesi için İsrailoğulları'na yöneltilen kurban kesme emri (el-Bakara, 2/67-71) ve onların bu konudaki gevşekliği⁴¹ ile Hz. İsmail'in kurban hadisesi karşısındaki teslimiyeti ve sonrasında yaşananlar (es-Sâffât, 37/99-113), iki olay arasındaki farklara dikkat çekilerek sunulabilir. Ayrıca Hz. Ömer'in (r.a.) tavsiyesinden ilhamla erkek çocuklarına Tevbe suresinin⁴², kız çocuklarına ise Nûr suresinin tilavet ve tefsirinin öğretilmesi,⁴³ Kur'an'da geçmişe

⁴⁰ Bu kıssaların mümkünse camilerde sabah namazı buluşmalarından sonra -çok uzun olmamak kaydıyla- anlatılmasının ve akabinde kahvaltı ve sportif etkinliklerin icra edilmesinin öğrencilerin manevi gelişimleri üzerinde kalıcı etkiler bıraktığı ve yıllar geçse bile unutulmadığı, 2000-2010 yılları arasında Mustafa Günkaya hocamızın görevli olduğu İstanbul/Tuzla/İçmeler Merkez Cami'indeki yaz kurslarında ve 2015-2020 yılları arasında İlk Emir Koleji mescidinde müşahade ettiğimiz gözlem ve deneyimlerimizle sabit olmuştur.

⁴¹ İsrailoğulları'nın maddi menfaatlere göz dikerek Allah karşısında kul olmanın, kullar karşısında ise özgür olmanın kıymetini bilemedikleri için nasıl bir zillete maruz kaldıkları da çocuklara ibret maksadıyla anlatılmalıdır: el-Bakara, 2/61.

⁴² Tevbe suresine ilaveten -konu benzerliği sebebiyle- Enfâl suresinin tilavet ve tefsiri de işlenebilir.

⁴³ İbrahim Ali es-Seyyid, *el-Ebâdîs ve'l-âsârü'l-vâride fî fezâilî süverî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, (Kâhire: 1421/2001), 224-225, 244-245; Bekir Topaloğlu, "Tevbe Suresi", *Türkiye*

dair anlatılan ibretlik olaylardan hareketle çocukların zihin ve gönül dünyalarının inşa edilmesine yönelik faydalı bir yatırım olacaktır.

2.3. Bugünün ve Geleceğin Dünyasından Hareketle Öğretim

Bugünün ve geleceğin dünyasının, yapılandırmacı eğitime ve çoklu zekâ uygulamalarına göre şekillendiği, aynı zamanda da astonomi ve biyoloji gibi fennî alanlar ile yazılım, donanım ve kodlama gibi bilgi işlem sahasında baş döndürücü gelişmelere öncülük ettiği görülmektedir. Maddi alandaki bu hayret verici gelişmeler karşısında psikolojik, sosyal, millî, manevi ve ailevi sahada ise bir bunalım, bozulma ve tefessühün baş gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu sebeple çocuklar, ayetler eşliğinde bir taraftan bugünün ve yarının dünyasına ilmen hazırlanmaya teşvik edilmeli, diğer taraftan da maddi/teknolojik gelişmeleri Allah'ın kullarına sunduğu imkânlar olarak görmeleri sağlanarak bunlar karşısında değerlerimizi ve kimliğimizi yitirerek büyülenmiş gibi hareket etmemek gerektiği hatırlatılmalıdır.

Evrende Yüce Allah tarafından kodlanan yasaların (âdetullah/sünnetullah) imkân ve sınırlarını tefekkür edebilmeleri açısından bugünün neslinin isra ve miraç mucizesi (el-İsrâ, 17/1; en-Necm, 53/1-18), Ashab-ı Kehf'in mağarada 309 sene uyutulması (el-Kehf, 18/9-26), miktarı elli bin yıl olan bir günün varlığı (el-Me'âric, 70/4), Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'un kokusunu kilometrelerce öteden duyması (Yusuf, 12/94-96), Hz. Süleyman'ın yanındaki ilim ehli zatın Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir sürede getirmesi (en-Neml, 27/38-44) ve Hz. Yunus'un balığın karnında hayatına devam edebilmesi (el-Enbiyâ, 21/87-88; es-Sâffât, 37/139-148) gibi zamanda ve mekânda cereyan eden harikulâde hadiseleri anlatan ayetlerle -hem tecvid hem de tefsir itibariyle- buluşturulmaları önemlidir. Bununla birlikte bugünün çocuklarının, Hz. Nuh'un kavminin içerisinde dokuz yüz elli yıl kalması (el-'Ankebût, 29/14), Hz. Eyyüb'ün hastalığından şifa bulması (el-Enbiyâ, 21/83-84; Sâd, 38/41-44), Hz. İsa'nın gözleri görmeyenleri ve felçli hastaları iyileştirerek ölüyü diriltmesi (Âl-i İmrân, 3/49; el-Mâide, 5/10) gibi insan bedeninde cereyan eden mucizelerden de haberdar olmaları önemlidir. Mamafih, geleceğe hazırlanan bu çocukları, karıncanın ve kuşun konuşması (en-Neml, 27/17-31), Ebabil kuşlarının fil ordusunu helak etmesi

Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/587. Bu surelerde Asr-ı Saadet'te yaşanan olayları idrak eden bir çocuk, Allah'ın emirleri karşısında mü'mince ve münafıkça bir duruşun nasıl olduğunun farkına varacak, bu sayede de Müslüman kimliğinin inşa edilmesi kolaylaşmış olacaktır.

(el-Fîl, 105/1-5) ve bal arısının bal üretmek için nasıl bir çaba sarf ettiği (en-Nahl, 16/68-69) gibi hayvanlar âleminde cereyan eden harikulâde hadiselerden haberdar etmek de önemlidir. Zira bu sayede bilgisayar programcılığı konularına ilgi duyan bugünün nesline evrendeki hiçbir varlığın tesadüfen var olamayacağı, dolayısıyla her birinin arkasında mükemmel bir yazılım, donanım ve tasarım sahibinin (el-Hâlik, el-Bârî, el-Musavvir) olduğu gerçeğini anlatabilmek çok daha kolay olacaktır. Aynı zamanda Yüce Allah'ın mahlukatı için ne muazzam bir "kodlama/yazılım ve donanım programı" (vahiy/içgüdü/kader) belirlediği, belirlenen bu programlar sayesinde her birinin önce kendi içinde bir bütün (ümme) teşkil ettiği (el-En'âm, 6/38), sonra da kainatın hassas bir ölçü ve denge (kader/âdetullah/sünnetullah) üzere devam etmesinde önemli bir misyon yüklendiklerini anlatabilmek (en-Nûr, 24/41; el-Hac, 22/18; Fâtır, 35/41; el-Kâmer, 54/49;) çok daha kolay olacaktır.

Kur'an'da zikredilen ve bu asrın insanların daha iyi idrak edebileceği kevnî/kozmik (astronomik, biyolojik, coğrafi) hadiseler ve ayetler de mutlaka bugünün nesliyle buluşturulmalıdır (bk. el-Bakara, 2/164; el-Hac, 22/5; Yasin, 36/33-44; el-Ğâşiye, 88/17-20). Zira bu tür ekolojik ve kozmik hadiseleri Kur'an'dan okuyan bir zihin, yüzlerce ayetinde kevnî hadiseleri araştırmaya davet eden bir kitabın müntesibi olduğunu fark ederek bugünün ve geleceğin dünyasının baş döndürücü gelişmeleri karşısında nesne olmak yerine özne olmayı tercih edecektir. Dolayısıyla bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızı karşısında yalpalamak şöyle dursun, kendisine ve inancına olan öz güvenle gayret ve araştırma azmini artıracak, binaenaleyh bilimsel ve teknolojik gelişmeleri "Allah'a rağmen bu evrende cereyan eden hadiseler" olarak görme hastalığına karşı bağışıklık kazanmış olacaktır. Çünkü yukarıda zikredilen ayet ve mucizeler, bu evrende Yüce Allah'ın zaman ve mekân içerisinde nice imkânlar var ettiğini, dolayısıyla da peygamberlerine mucize olarak aracısız bir şekilde lütfedilen bu imkânların benzerlerinin, diğer insanlara uzun yıllara dayanan gayretler ve birçok araçlar vasıtasıyla lütfedilebileceğini göstermektedir.

Bilim-kurgu türü alanlara ilginin arttığı bugünün dünyasında seviyelerine uygun bir üslup ile anlatılacak olan bir "Fil olayı", "Musa-Hızır ve Zülkarneyn kıssası", "kıyamet alametlerine dair sahih hadislerde anlatılan bazı olağanüstü hadiseler", çocukların dikkatini Kur'an ve hadiselerin dünyasına çevirecek, aynı zamanda da inkarcı perspektiften geçmişe veya geleceğe dair anlatılan kimi (mitolojik/fantastik/fütürist) anlatıların insanı koyu bir şirke ve karamsarlığa iten hegemonyasından kurtaracaktır. Zira sahih bir dinî perspektiften anlatılan olağanüstü hadiseler,

nihayetinde Allah'ın ilmi, izni ve kudreti muvacehesinden sunulacağı için böyle şekillenen bir zihin, Allah'a sığınmak gerektiğini fark edecek, iyilikleri çoğaltarak asla karamsarlığa düşmeyecek; nihilizmin veya hedonizmin dehlizlerine savrulmayacaktır.

Mucize, keramet veya kevnî hadiseler gibi Kur'an'ın naklettiği olağanüstülüklerin sahih bir beyan ve uygun bir lisan ile anlatılması, çocukların geleceğin dünyasına zihnen ve kalben güçlü olarak hazırlanmalarını sağlayacağı gibi, aynı zamanda onlarda, aslolan şeyin olağanüstülükler değil iman, ibadet, ahlak ve istikamet üzere yaşamak olduğu bilincini de yeşertecektir. Çünkü bu hadiselerde insana asıl verilmek istenen mesaj iman, adalet, ahlak ve iyilik erlerinin; küfür, zulüm ve kötülük taraftarları karşısında Allah'ın koruması ve yardımına mazhar olacakları gerçeğidir. Bu Kur'ani perspektiften bakabilen bir çocuğun ise zihninde ve kalbinde hem bugünün hem de geleceğin dünyasında şartlar ne olursa olsun daima adaletten, iyilikten ve tevhidden yana tavır almak gerektiği bilinci ve iradesi kök salmış olacaktır.

3. Kur'an'ın Tatbikine Yönelik Teklifler

Maddi/teknolojik imkânlar vasıtasıyla her türlü bilgiye kolayca ulaşabilen bugünün çocukların, millî ve manevi değerler açısından örnek alabilecekleri rol modellere olan ihtiyaçları had safhadadır. Bu açıdan Kur'an öğreticilerinin, tecvid ve makam öğretimi ile duygu dünyalarını, tefsir ve muhteva eğitimi ile de zihin dünyalarını inşa ettikleri çocuklarda, eğitimin asıl amacı olan “istendik davranış değişikliğini gerçekleştirme” bağlamında ahlaki dönüşümü sağlayacak ve onları Kur'an'ın tatbikine yönlendirecek bir eğitim gerçekleştirmeleri asıl hedef olmalıdır. Zira takva ve hayâ gibi ahlaki meziyetleri “imanın süsü”, “kuşanılması gereken en hayırlı elbise” (el-A'râf, 7/26) ve kişiyi yolda bırakmayan “en hayırlı azık” (el-Bakara, 2/197) olarak nitelendiren bir medeniyetin çocuklarını, sadece teknik ve teorik bilgilerle buluşturarak ahlaka dair ayetlerin eğitiminden mahrum bırakmak, meyvesiz bir ağaç için emek vermeye benzer. Böyle bir neticenin hâsıl olmaması için cami ve Kur'an kurslarında eğitim veren Kur'an öğreticilerinin öncelikle Âl-i İmrân suresinin 159. ayeti ile Tâhâ suresinin 43. ve 44. ayetlerini eğitim felsefelerinin ve metodolojilerinin temel ilkesi hâline getirmeleri elzemdir. Ayrıca eğitim süresince aşağıdaki ayetlerin içeriklerinin görsel ve güncel materyal ve hadiselerle örneklendirilmesi, gerekirse o gün dersler askıya alınarak güzel bir sınıf düzenlemesiyle aşağıda numaraları verilen ayetlerin tatbikine yönelik etkili sunumların yapılması, Kur'an ahlakının yaşanılır

kılınabilmesi açısından son derece mühimdir: el-Bakara, 2/177; Ra'd, 13/19-26; Mü'minûn, 23/1-11; el-Me'âric, 70/19-35.⁴⁴

Duygu ve düşünce dünyası bu ayetler tarafından şekillendirilen çocuklardan hâsıl olacak meyve ferdi, ailevî ve ictimâî hayatta millî, manevî ve ahlaki değerlere uygun bir yaşam tarzı içerisinde olmaktadır. Bunu sağlayabilmek için eğitimcilerden -Hz. Peygamber (s.a.s.) gibi- Kur'an'ı güzel okuma (tecvid/tilavet), onun mesajını muhataplarına olduğu gibi aktarma (tebliğ), bu mesajın doğru anlaşılmasını sağlama (beyan/tefsir) ve tüm bu öğretimi kendi yaşantılarında ihlâs ile uygulayarak müşahhas hale getirme (temsil) ve böylece hem kendilerini hem de muhataplarını arındırma (tezkiye) niteliklerine sahip olmaları beklenir.⁴⁵ Zira Peygamber'in (s.a.s.) varisi olarak nitelendirilen âlim ve hocaların, O'nun (s.a.s.) bıraktığı mirasın (Kur'an ve sünnetin) dağıtıldığı mekânlar olan cami ve Kur'an kurslarında, bu kutsal mirası yine O'nun usulüyle ümmetin çocuklarına aktarma mükellefiyetleri vardır ki, aksi bir durum, -maazallah- söz konusu mirasın zayı edilmesi anlamına gelecektir.

Sonuç

Kitle iletişim araçları ve sosyal medya mecraları tarafından gönül ve zihin dünyaları yoğun bir şekilde enformasyona tabi tutulan günümüz çocuklarına yönelik verilecek olan Kur'an eğitiminin, günümüzün bu şartlarını dikkate alan bir yaklaşımla sunulması elzemdir. Bu lüzumiyet sebebiyle, bir taraftan çocukların gönül/kalp dünyalarına, diğer taraftan da zihin/akıl dünyalarına hitap eden bir metodolojinin takip edilmesi önemlidir. Bu metodolojinin bir gereği olarak, ilköğretim (ilkokul-ortaokul) çağındaki çocuklarımıza hem Kur'an'ın tecvid ve makam ile okunmasını sağlayacak kalbe dokunan bir eğitimin, hem de onun anlam dünyasından haberdar olmalarını sağlayacak akli/zihni inşa edecek bir öğretim yönteminin sunulması faydalı olacaktır. Kalbi ve akli ihya ve inşa edilmiş olan bir bireyin ise, hem kalıbı/bedeni hem de davranışları ıslah olacak, aynı zamanda Kur'an'ın tecvidine, tefsirine ve tatbikine yönelik bütüncül bir eğitim/öğretim modeli hayata geçirilmiş olacaktır.

Bu tür bir yöntemle yapılan Kur'an eğitimi, duygu ve hislerin, düşünce ve davranışların şekillenmesinde büyük bir fonksiyon icra edecek,

⁴⁴ Bu ayet gruplarına Âl-i İmrân 133-136. ayetler de ilave dileyebilir.

⁴⁵ Kur'an öğreticilerinin, öğrencilerinin ve okuyucularının sahip olması gereken niteliklere dair bk. Mekki b. Ebî Tâlib, *er-Ri'âye*, thk. Ahmed Hasan Ferhât), Ürdün: Dârü 'Ammâr, 1996), 73-92; İmam Nevevî, *et-Tibyân*, thk. Abdülkâdir Arnavut, (Kuveyt, 1988), 39-55.

aynı zamanda çoklu zekâ kuramına uygun bir ders işleme metodunun uygulanması açısından da öğrencilere önemli avantajlar sağlayacaktır. Zira ders esnasında kelimelerin telaffuz ve anlamlarına dair yapılan kimi atıflar ile geçmiş kavimlerin kıssalarının kronolojik olarak sunulması, “sözel/dilsel zekâ”ya sahip olan öğrencilerin; makam ve musiki uygulamaları ise “ritmik/müziksel zekâ”ya sahip olan öğrencilerin gelişimine ortam sağlayacaktır. Camilerde veya mevlid cemiyetlerinde icra edilen programlarda çocuklara verilen sorumluluklar, onların “sosyal zekâ” yönünden kendilerini geliştirmelerine imkân sağlarken; kâinatın ve canlıların nasıl yaratıldığını anlatan ayetlerin tilaveti ve tefsiri ise “sayısal zekâ” ile “görsel/uzaysal zekâ”ya sahip olan öğrencilerin hayret duygularını harekete geçirerek gayretlerini artıracaktır. Bitkilerin ve hayvanların insanların emrine amade kılındığını anlatan ayetler eşliğinde yapılan bir eğitim de “doğacı/ekolojik zekâ”sı baskın olan çocuklardaki Kur’anî ilgi ve bilginin ziyadeleşmesine; aynı zamanda Allah’ın kevnî ayetleriyle kelimî ayetlerini birlikte okuma ve inceleme iştiağına vesile olacaktır. Mamafih, Hz. Meryem gibi gündüz ve gecesini ibadete hasr eden yüce şahsiyetlerin anlatıldığı ayetlerin ve başta peygamberler olmak üzere mübarek zatların dilinden aktarılan dua ayetlerinin tilaveti, tefsiri ve hatta bir kısmının ezberletilmesi, çocukların “içsel/mistik zekâ” yönünden gelişim göstermelerine katkı sağlayacaktır.

Bütün bunlara ilaveten dinin sadece teori, söylem ve metafizik boyutunun olmadığı, aynı zamanda pratik, sosyal ve ahlaki boyutunun da bulunduğu gerçeğini hatırlatmak için derslerde önce Allah’a, sonra insanlara, sonra da mahlûkata karşı sorumluluklarımızı, dinî ve ahlaki yükümlülüklerimizi hatırlatan ayetlerin tilavet ve tefsirine yer verilmesi de isabetli olacaktır. Bu sayede Kur’an ve sünnetin, insanın tüm yönlerini kuşatan bütüncül yaklaşımı eğitime aksettirilmiş olacak, binaenaleyh çocuklarımız zihinsel, bedensel, ruhsal ve duygusal zekâ gibi Allah’ın bahşettiği tüm zekâ türlerini kapasiteleri oranlarında geliştirmenin gerekliliğini fark ederek hem bugünlerini ve yarınlarını, hem de dünyalarını ve ukbalarını inşa edebilmenin yollarını öğrenmiş olacaklardır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*. Kâhire: Müessesetü Kurtuba, ts.
- Akdemir, Mustafa Atilla, *Tecvid-i mâbir*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.
- Âsım Efendi. *Kâmus Tercemesi*. İstanbul, 1304.

- Ateş, Erdoğan. "İbadet Estetiği: Genel Özellikleri ile Cami Müsikisi". *Arayışlar: İnsan Bilimleri Araştırmaları* 6/11 (2004), 185-192.
- Aydın, Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Birgivi, Muhammed b. Ali. *Dürr-i Yetîm*. İzmir, 1301.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahib*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1987.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 2013.
- ed-Dânî, Ebû 'Amr. *et-Tabdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*. Thk. Ahmed Abdüttevvâb el-Feyyûmî. Kâhire: Mektebetü Vehbe, 1993.
- ed-Dânî, Ebû 'Amr. *et-Teyisr fi'l-kırââtî's-seb'*. Thk. Otto Peretzl. Beyrut, 1985.
- ed-Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. *Sünen-i Dârimî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'Arabî, 1407.
- Doğan, Recai – Tosun, Cemal. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2003.
- Ebû Dâvûd, es-Sicistânî. *Sünen-i Ebî Dâvûd*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Fersahoğlu, Yaşar-Demir, Mehmed Akif. *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Kırâat-i aşere*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Güneş, Âdem. *Çocuk Eğitiminde 100 Temel Kural*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.
- el-Ğavsânî, Yahya Abdürrezzâk. *İlmü't-tecvîd*. Dımaşk: Dâru'l-Ğavsânî, 2016.
- Halil b. Ahmed, el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-'Ayn*. Thk. Abdülhamid Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- el-Husarî, Mahmud Halil. *Ahkâmü kırâeti'l-Kur'ani'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2006.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. Çev. Zakir Kadiri Ugan. İstanbul, 1991.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *Tevlûl müşkili'l-Kur'an*. Thk. Ahmed Sakr. Kâhire, 1973.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid Ebî Abdillâh el-Kazvinî. *Sünen-i İbn Mâce*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdir, 1994.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. *el-Mukaddime*. Thk. Eymen Rüşdi Süveyd. Cidde: Dâru Nûri el-Mektebât, 2003.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. *en-Neşr fi'l-kırââtî'l-'aşr*. Thk. Ali Muhammed ed-Debbâ. Mısır, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. *et-Tebhîd fi' ilmi't-tecvîd*. Thk. Gânim Kaddûrî el-Hamed. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- Kalender, Ruhi. "Musiki ve İnsan". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (1997), 263-273.
- Kara, Ömer. *Tecvid: Kur'an Okuma Kâideleri*. İstanbul: İfav Yayınları, 2018.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an Tilâvetinin Esasları*. İstanbul: İfav Yayınları, 2018.
- Medar, Ali. *İnsan Eğitiminin Kur'anî Metodu*. Çev. Ali Yüksel. İstanbul, 1987.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî. *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-kurâ'e ve tabkiki lafzi't-tilâve*. Thk. Ahmed Hasan Ferhât. Ürdün: Dâru 'Ammâr, 1996.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahib*. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.

- en-Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebî Abdîrrahman. *Sünen-i Nesâî*. Haleb: Mektebetü Matbuâtî'l-İslâmiyye, 1986.
- en-Nevevî, Ebû Zekerîya Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *et-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'an*. Thk. Abdülkâdir Arnavut. Kuveyt, 1988.
- Okçu, Abdülmecit. "Kur'an Tilavetinde Ezgi". *Dînî Araştırmalar Dergisi* 10/28 (2007), 213-247.
- Öztabağ, Lütfi. *Psikolojide İlk Adım*. İstanbul, 1970.
- Özcan, Nuri. "Cami Mûsiki". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/102. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özcan, Nuri. "Dinî Mûsiki". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/359-360. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Özcan, Nuri. "Tekke Mûsiki". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/384-385. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*. İstanbul: İfav Yayınları, 2014.
- Saban, Ahmet. *Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitim*. Ankara: Nobel Yayınları, 2003.
- Saçaklızâde, el-Mar'aşî. *Cühdü'l-mukıl*. Thk. Salim Kaddûrî el-Hamed. Ürdün: Dâru 'Am-mâr, 2008.
- es-Salih, Subhi. *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'an*. Beyrut, 1968.
- es-Seyyid, İbrahim Ali. *el-Ehâdis ve'l-âsârü'l-vâride fî fezâili süveri'l-Kur'ani'l-Kerim*. Kâhire: 2001.
- Topaloğlu, Bekir. "Tevbe Suresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/587. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Topçu, Nurettin. *Türkiye'nin Maarif Davası*. Haz. Ezel Erverdi - İsmail Kara. İstanbul: Dergah Yayınları, 1998.
- Uzun, Mustafa. "İlahî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/64-68. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yeşilyaprak, Binnur (ed.). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 5. Basım, 2003.
- Yüksel, Mehmet. "Dinî Mûsikinin Ortaya Çıkışı ve Cami Mûsikisi". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 20 (2013), 110-113.